

"יש הבאים לארץ כעב, ויש הבאים כיונים" –

הצעה למערך שיעור מודולרי לקראת שבוע קליטת עליה תשפ"ב

משך הזמן: 45 דק' עד שעה וחצי (בהתאם לרצון להרחיב ולהעמיק, ניתן גם לבנות כרצף שיעורים)

קהל היעד: כיתות ט-יב (חלק מהתכנים אפשר להתאים גם לתלמידי חט"ב)

מבוא למורה:

המלחמה באוקראינה מביאה אלינו מדי יום ועתידה להביא בעתיד עולים חדשים רבים מאוקראינה וככל הנראה גם מרוסיה. בניגוד לעולים חדשים הבאים לארץ מרצון ומבחירה בעתות שלום, העולים החדשים מאוקראינה ומרוסיה בעת הזאת, מגיעים בנסיבות אחרות וקשות שעלולות להשפיע גם על הליך הקליטה וההשתלבות שלהם בארץ.

במערך זה נציע מקורות שאפשר לעשות בהם שימוש בקרב צוותי מורים לתלמידים עולים וגם עם התלמידים העולים עצמם ו\ או עם הוריהם.

המערך כולל מקורות וקישורים רבים וניתן להשתמש בו כסדרת שיעורים או באופן מודולרי ולבחור מתוך ההצעות שהבאנו כאן רק את הרלבנטיות ביותר עבורכם ועבור קהילת בית הספר שלכם.

פתיחה:

בתיאורו את הגאולה העתידית מתייחס הנביא ישעיהו לעליה של יהודים מכל רחבי העולם אל ארץ ישראל ומדמה אותה לעננים שמוסעים על ידי הרוח וגם ליונים ששבות על המקום שבו הן רגילות לקנן:

"בְּנֵי מְרֻחָק יָבֹאוּ... מִי אֵלֶּה כְּעַב תְּעוֹפִינָה וְכִיּוֹנִים אֶל אֶרְבֶּתֵיהֶם... לְהֵבִיא בְּנֵי מְרֻחָק"
(ישעיה, פרק ס', פסוקים ד' - ט')

בשנות התשעים של המאה העשרים, במהלך גל של עליה המונית מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה לישראל, הלחינה נעמי שמר את הפסוקים האלה מספר ישעיהו לשיר שבוצע על ידי להקת הנח"ל.

מערך שיעור

בקישור [זה](#) נוכל להאזין לשיר ולצפות בסרטון שהכינו בישוב אלון שבות לטקס יום העצמאות בשנת תשע"ב (2012). בסרטון משולבות תמונות של עליה לארץ מאז קום המדינה ועד ימינו וביניהן גם תמונות של עולים המתגוררים ביישוב אלון שבות.

משימת צפייה:

לפני הצפייה נכוון את התלמידים או את המורים לסמן לעצמם תמונה שמזכירה להם את העלייה שלהם או של המשפחה שלהם לארץ וגם לבחור רגש מרכזי אחד שנלווה לעליה שלהם.

כדי להקל על משתתפים ששפת האם שלהם אינה עברית אפשר להיעזר בסל רגשות מסוג זה:

רשימת רגשות

רגשות שליליים:		רגשות חיוביים:	
עייפות	התנשאות	קבלה	אהבה
עלבון	הלם	קבלות	אהדה
עצב	זעם	כוח	אופץ
פאניקה	חולשה	רוגע	אופטימיות
פחד	חוסר בטחון	רוחה	אשר
צער	חלחלה	רוך	אכפתיות
קנאה	חרדה	נחת	בטחון עצמי
רגשות	טינה	שחרור	הודיה
רוגז	טפטום	שיכות	הנאה
רחמים עצמיים	ייאוש	שלוה	הערצה
ריקנות	כאב	שלוה	הקלה
שאננות	כישלון	שפחה	השלמה
שנאה	כעס	שקט	התלהבות
שעמום	לחץ	תעוזה	התפעלות
תיעוב	מבוכה	תקווה	חופש

נאסוף מהמשתתפים את סיפורי העלייה ואת התחושות שנלוו לעליה שלהם או של משפחתם שהציף הסרטון ונעבור ללימוד קצר מדברי הרב קוק אודות שני סוגים של עליה.

שימו לב – אפשר ללמוד רק את המקור הראשון הקצר והפשוט יותר או להשוות אותו למקור השני המשתמש בדימויים אחרים וגם מדרג סוגים שונים של עליות לארץ על פי הטריגר שהביא לעליה.

מערך שיעור

"מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארבותיהם" (ישעיה פרק ס', פסוק ח').

יש הבאים לארץ כעב, ויש הבאים כיונים. את העננים מסיעה הרוח ממקום למקום ללא יעד מוגדר; אך היונים חוזרות אל ביתם, אל ארבותיהם. ישנם יהודים המובלים בעל כורחם כעננים ממקום למקום, ובמקרה נקלעים לארץ-ישראל; ויש היודעים, כי ביאתם לארץ היא חזרה אל ביתם, כיונים אל ארבותיהם. (חיי הראי"ה, עמ' רב).

"והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם"

(ישעיה, פרק כ"ז, פסוק י"ג. מצוטט בברכת שופרות בתפילת מוסף של ראש השנה)

מדרגות שונות יש בשופר של גאולה: שופר גדול, שופר בינוני ושופר קטן.

מהו לאמיתו של דבר שופר של גאולה? בשם "שופר של משיח" אנו מתכוונים להתעוררות ולדחיפה הגורמת לתחייתו ולגאולתו של עם ישראל. התעוררות זו היא התקיעה המקבצת את האובדים והנדחים ומביאה אותם להר הקודש בירושלים. השופר הגדול והמעולה, הוא רצון עם להיגאל כדי למלא את ייעודו הגדול שאינו יכול להתמלא בהיותו גולה. ויש שהרצון הזה נחלש, אבל נשאר לפחות הטבע האנושי הבריא. וטבע אנושי בריא זה מחולל רצון טבעי פשוט של אומה להקים את שלטונה בארצה, לקום ולהשתחרר, לחיות חיי חופש פשוטים ככל העמים.

אולם, יש גם דרגה שלישית בשופר של משיח ואף היא מקבילה לשופר של ראש השנה: שופר קטן, פסול, שתוקעים בו בהכרח, אם אין שופר כשר בנמצא, אם אפסה ההתלהבות והרצון לגאולה הנובע ממנה, ואם גם הרגשה אנושית לאומית וטבעית ורצון של חיי לאום בכבוד גם הם אפסו, אם אי אפשר לתקוע בשופר כשר לגאולה - באים אויבי ישראל ותוקעים באזנינו לגאולה. הם מכריחים אותנו לשמוע קול שופר, הם מתריעים ומרעישים באזנינו ואינם נותנים לנו מנוח בגולה.

מי שלא שמע קול השופר הראשון, ואף לקול השופר השני הרגיל לא רצה לשמוע כי אזניו נאטמו הוא ישמע לקול השופר הטמא, הפסול, בעל כרחו ישמע. ואף הוא יוצא ידי חובה,

גם לאומיות זו של השוט, של "צרת היהודים", גם בה יש מן הגאולה. "

(עיבוד לדברי הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שנאמרו בעל פה בראש השנה תרצ"ד - 1934, בעקבות עלית הנאצים בגרמניה)

מערך שיעור

לפני שניגש לשיח על בסיס המקורות חשוב להבין את תוכנם בעזרת שאלות מנחות אלו:

1. מהם שני הדימויים לשני סוגי העלייה לארץ במקור הראשון ומה ההבדל ביניהם?
2. על פי המקור השני- כצד בא לידי ביטוי במציאות ההיסטורית- קול השופר הקורא לגאולת עם ישראל בארצו? אילו מניעים שונים יכולים להביא לשיבת יהודים לארצם?

מכאן נוכל להמשיך לדיון עקרוני על בסיס הדימויים והגישה שבדברי הרב קוק:

- ✓ לדעתכם או מניסיונכם יכול להיות ההבדל בין מי שעלו לארץ כמו עננים שהוסעו בעל כורח על ידי רוח לבין מי שעלו לארץ כמו יונים שחזרו אל הקן מבחינת הליך הקליטה וההשתלבות בארץ?
- ✓ מה יכול להיות ההבדל בין מי שעלו בעקבות רצון לגאולה לאומית או למימוש רוחני שאי אפשר היה לממש בגלות לבין מי שעלה לארץ רק כי לא הייתה לו אפשרות להישאר בארץ המוצא שלו בגלל צרות וקשיים?
- ✓ איזה מן הדימויים האלה מתאים ביותר לתיאור נסיבות העליה שלכם, של המשפחה שלכם או של תלמידים בכיתה ובבית הספר שלכם?
- ✓ מה יכולה להיות הדרך לסייע לקליטה ולהשתלבות גם של תלמידים שהם או משפחותיהם עלו לארץ בנסיבות מורכבות שלא היו בשליטתם ולא היו עולים לארץ בנסיבות אחרות?
- ✓ באילו אופנים, היכן וכיצד חשוב לגלות רגישות והבנה לנסיבות העלייה של תלמידים?

מכאן נוכל לפתח את השיעור לשאלת ההבדל שבין הגירה לעליה.

כדי להבין מבחינה מושגית את ההבדלים שבין "עליה" ל"הגירה" אפשר להיעזר בסרטונים אלה:

[עליה והגירה- מושגים מתוך תוכנית הלימודים באזרחות](#)

[הגירה- במבט גאוגרפי](#)

ולבקש מהתלמידים להגדיר בעל פה או לכתוב בלוח שיתופי את ההבדל המהותי בין שני המושגים.

מכאן, כדי להתחיל להבין את מורכבות השימוש באחד משני המושגים הללו נוכל לצפות בסרטון שבקישור [זה](#) וְ או לעיין באיור המצורף של רעות בורץ (השימוש בציור באישור האמנית) שהתפרסם בתחילת גל העלייה מאוקראינה עם הפלישה הרוסית לאוקראינה בפברואר 2022:

מערך שיעור

על סמך עיון בתמונה, צפייה בסרטון והצגות כתבות אקטואליות אודות הפליטים מאוקראינה (למשל הכתבה שבקישור [זה](#)) נשאל :

- ✓ עם מי מבין הדוברים בסרטון או בתמונה הזדהיתם ?
- ✓ האם מעבר מארץ אחרת לישראל הוא בעיניכם עליה או הגירה? האם התשובה קשורה בעיניכם למניעים שגרמו לעליה ולהקשר ההיסטורי והפוליטי שבו היא התרחשה?
- ✓ האם אתם רואים בגל הפליטים מאוקראינה גל של עליה או של הגירה?
- ✓ האם לדעתכם ארץ ישראל יכולה לשמש מקום בטוח עבור פליטים יהודים או צאצאי יהודים ("זרע ישראל") מכל העולם?
- ✓ האם היא חייבת לשמש מקלט בטוח מסוג זה ? האם קיים גבול לחובה הזו ?
- ✓ כיצד אפשר לגרום גם למי שבא לכאן כמהגר להרגיש שהוא באמת עלה ושדרג את חייו כתוצאה מהמעבר לחיות בארץ ישראל?
- ✓ מה תלו בנו ומה תלוי בעולים עצמם?

לסיום הפעילות או לחילופין גם לפתיחתה נוכל להביא את סיפורו האישי של יגאל אסיניס, אשר עלה מברית המועצות המתפרקת בנסיבות בהולות וחפזות שממש מזכירות את יציאתם החפזה של בני ישראל ממצרים ובכל זאת הצליח לראות בעליה שלו לארץ שיבה הביתה. הסיפור לקוח מתוך "הגדה ישראלית" לליל הסדר בעריכת נעם ומישאל ציון:

"בבהילו יצאנו מרוסיה"

סיפור היציאה שלי לחירות הוא סיפור על שיניים ועל אגם הברבורים. באוגוסט 1991 התחלתי להתכונן לעלות לארץ מברית המועצות : מכרנו את הדירה, התפטרתי מהעבודה, קיבלתי דרכון עם ויזה ישראלית וקניתי כרטיסים לנובמבר. ופתאום, בוקר אחד, עמדתי לצאת מהבית לרופא השיניים להשלים טיפול שורש, פתחתי את הטלויזיה וראיתי שבכל הערוצים משדרים את יצירת הבלט "אגם הברבורים". מיד הבנתי שאירועים פוליטיים דרמטיים מתרחשים במדינה- בברית המועצות תמיד שידרו את "אגם הברבורים" בטלויזיה כשבמדינה התרחשו דברים חשובים שרצו להסתיר מהאזרחים. במהרה התברר לי שקורה מהפך שלטוני ושהמשטר הקומוניסטי סוף סוף עומד להסתיים. אבל אותי תקפו הדאגות – סביר מאוד שיסגרו את כל הגבולות ואני פחדתי מאוד להיתקע בברית המועצות. הלכתי לנציגי העלייה של הסוכנות היהודית ובררתי לגבי אפשרות לצאת מרוסיה מיד. סיפרו לי כי בעקבות האירועים נקבעה טיסה נוספת לישראל עוד באותו יום. מיד התקשרתי הבייתה והודעתי: "אנחנו יוצאים לשדה התעופה בעוד שעתים! תתחילו לארוח!" לקחנו איתנו מסמכים ובגדים, אבל את מרבית הספרים שלי נאלצתי להשאיר מאחור. טיפול השורש שהייתי אמור לסיים באותו יום השאיר לי חור ענק בשן וגרם לי לסבל רב, אבל לא היה זמן. ידעתי שמה שלא הספקתי לעשות בברית המועצות המתפרקת, אני כבר אסיים בביתי שלי, במדינת ישראל."

להרחבה ולהעשרה מומלץ לעיין במאמר - [החברה הישראלית- חברת מהגרים](#).

המאמר מתאר ארבעה מודלים אפשריים לקליטת מהגרים או עולים בארץ חדשה וסוקר את אופני הקליטה של כל אחד מגלי העליה לישראל מהקמתה ועד לתחילת שנות האלפיים בהתאם למודל שהיה דומיננטי בהליך הקליטה או ההיטמעות. בחלק מהמקרים, לנסיבות שהובילו לעליה הייתה השפעה על אופן ההיטמעות והקליטה בישראל.

ארבעת המודלים המתוארים במאמר הם :

- **אסימילציה (היטמעות)**- אימוץ ערכי התרבות השלטת בחברה הישראלית שבה נקלטו. לעיתים זה נעשה מתוך רצונם החופשי של העולים ולעיתים מתוך כניעה לתביעות החברה החדשה, כדי להידמות אליה.
- **אינטגרציה (שילוב)**-אימוץ חלק מן הדפוסים התרבותיים החדשים של החברה הישראלית הקולטת, אך בה בעת שמירה על חלק מן הדפוסים של תרבותם הישנה. זאת, בשל הרצון לשמור, לפחות באופן חלקי, על זהותם הקודמת ובשל הצורך שלהם בהמשכיות, שייכות והערכה עצמית, הנקשרים עבורם לארץ המוצא שלהם ולתרבות שממנה באו לישראל.
- **סגרגציה (התבדלות)**- שמירה על דפוסי התנהגות ועל ערכים תרבותיים של ארץ המוצא, ללא אימוץ הדפוסים החדשים של החברה הקולטת. לרוב, יבוא מודל זה לידי ביטוי כאשר קבוצת הרוב בחברה השלטת לא תקבל אותם או מתוך התנגדות לתרבות, להתנהגות ולערכים של החברה החדשה.
- **מרגינליזציה (שוליות)**-חוסר יכולת ליצור קשר עם החברה הישראלית הקולטת ולהתחבר לערכיה ולתרבותה והידחקות לשולי החברה. מודל זה יכול לבוא לידי ביטוי מתוך הלם תרבותי שעלול להוביל לתחושות של אבדן, ניתוק, אי-שייכות וניכור.

לדיון בכיתות גבוהות על בסיס ארבעת המודלים אפשר להתייחס אליהם באופן שיפוטי –

- מהו המודל האופטימלי שצריך לשאוף אליו ? למה דווקא הוא? מה אפשר לעשות כדי למנוע השתלבות במודלים הפחות מוצלחים ?

ובשלב שני אפשר להביא טקסטים או להקרין סרטונים המתארים סוגים שונים של קליטה או של היטמעות ולשאל:

- לאיזה מן המודלים מתאימה ההשתלבות שבאה לידי ביטוי בסרטון או בטקסט?
- באיזו מידה השפיעו נסיבות העלייה על אופן ההשתלבות ולאלו עוד נסיבות יכולה הייתה להיות השפעה?

• מה אפשר לעשות כדי שההשתלבות של העולים בישראל תהיה מיטבית למרות ההשפעה האפשרית של נסיבות העלייה ושל תכונות אישיות ומורכבויות אחרות?

אם רוצים להרחיב עוד בנושא מודלים אפשריים של השתלבות וכיצד לשות זאת נכון אפשר להיעזר בטקסטים ובקישורים המצורפים כאן, לדון באופן הקליטה המתואר בטקסט או במקור לצפייה, בנסיבות שהביאו לאופן הקליטה המתואר בו וכיצד אפשר להבטיח קליטה מיטבית.

אָרְן / לאה גולדברג

כָּאן לֹא אֲשַׁמַּע אֶת קוֹל הַקּוֹקֵיָה.
כָּאן לֹא יִחַבֵּשׁ הָעֵץ מְצַנֶּפֶת שְׁלֵג,
אֲבָל בְּצֵל הָאֲרְנִים הָאֵלֶּה
כָּל יְלָדוֹתַי שֶׁקָּמָה לְתַחֲנִיָּה.

צִלְצוֹל הַמְּחַטִּים : הִיָּה הִיָּה - - -
אֶקְרָא מוֹלְדֹת לְמֶרְחֵב-הַשְּׁלֵג,
לְקַרְח יִרְקַק כּוֹבֵל הַפֶּלֶג,
לְלִשׁוֹן הַשִּׁיר בְּאֶרֶץ נְכַרְיָה.

אוּלַי רַק צִפְרֵי-מַסַּע יוֹדְעוֹת -
כְּשֶׁהֵן תְּלוּיּוֹת בֵּין אֶרֶץ וְשָׁמַיִם -
אֶת זֶה הַפֶּאֵב שֶׁל שְׁתֵּי הַמוֹלְדוֹת.

אֶתְכֶם אֲנִי נֹשֶׁתְלֵתִי פְעָמִים,
אֶתְכֶם אֲנִי צִמְחֹתִי, אֲרְנִים,
וְשָׂרְשֵׁי בְּשָׁנֵי נוֹפִים שׁוֹנִים.

להשלמת לימוד השיר כדאי להקשיב כאן לביצוע שלו בידי אחינועם ניני, שגדלה בארצות הברית להורים ישראלים ועלתה לישראל בהיותה בת 17.

מתחת לפני האדמה / אלי אליהו

ומה לעשות שאצלי
הנתוח הצליח ובגדד
מתה. ולא נותרה
אלא המוסיקה שהיה אבי
שומע בתחנות הבושה,
כשהמתין בחניון התת-קרקעי,
לקחת אותי אל צבא העם
בדרכו לעבודה.

ולא אשכח לעולם
את עצב ידו המגששת

סגן המנהל של בית ספר ישורון, המורה יעקב כהן מבית וגן, אהב את ילדי בית מזמיל. יום אחד החליט שילדי בית מזמיל יציגו הצגה. כל המורים ביטלו את מחשבתו, אין סיכוי!...אולי קודם יקראו ילדי העולים פיסקה אחת מן המקראה "פסיעות" בעברית נכונה ואחר כך יציגו הצגות? מה עולה על דעתך? סמאדג'ה ילמד תפקיד על פה?... הרי משפט אחד בעברית אין הם יודעים לומר! אבל יעקב כהן לא ויתר. ...הילדים התלהבו. חודשים עמלו על ההצגה. "המעפילים" היה שמה. דדה הכין במשך שבועות ציורים ענקיים של גלי ים, הרוש בנה ספינה נפלאה מלוחות עץ, שגלגלי הצלה היו מחוברים בדופנותיה, והיה למפקד המעפילים. קסלסי היה מפקד הספינה הבריטית, יוסף נתמנה לקצין בריטי עם דרגות על כתפיו ואקדח למותניו, שרגא היה הקריין, כל השאר היו מעפילים, זקנים וזקנות, ילדים ותינוקות בחיק אימותיהן. ...המסעדה של בית הספר, שבימים כתיקונם אכלו בה הילדים אטריות עם סוכר וקינמון, דג פילה וגזר מגורר, הפכה לאולם מפואר. נדחקו בו כל ההורים מן המעברה, צופים בהנאה בבניהם. גם אבא היה שם, כולו נרגש. אמא אחת בהצגה, תלמידת כיתה ד', שושנה פרץ משיכון עלים, הרימה ילד קטן והתריסה במפקד הבריטי: "הלוא הוא יוסף, זה בני, ניצול יחיד הוא מן המחנה. מהגטו הברחתי אותו. למה אתם חוסמים אותנו, למה? לא תוכלו לנו! אנו חפצי חיים! ואז פנה שרגא לקהל ואמר: יעצרו את הילד הקטן? יעצרו? כולם צעקו במקלה: לא! לא! ושרגא המשיך: יצליח לעלות לחופי ארץ ישראל? וכולם צעקו: כן! כן! העולים ממרוקו ומלוב ומפרס מחאו כפיים בהתלהבות, הרוש הניף את כובע מפקד הספינה והודה לקהל. כל השחקנים עמדו בשורה, אווזים ידיים ושרים: "כי עוד נמשכת השרשרת". מאז אותה הצגה עלתה קרנם של ילדי בית מזמיל בעיני המורים.

(הרב חיים סבתו, מתוך עמודים 19-21 בספר "בשפירי חביון")

הונה קטעים אפשריים לצפייה המתארים גם הם מודלים שונים של השתלבות ויכולים לשמש תשתית לדיון בכיתה או בצוות על מודלים מוצלחים לקליטה וכיצד לקלוט נכון:

[כאן דוקו- שחורות- על נערים ממוצא אתיופי בשכונות מצוקה](#)
[30 שנה לעליה ההמונית מברית המועצות](#)
[על נערים עולים מצרפת בישראל](#)

פתחנו בנבואת ישעיה לדורנו ונסיים בתפילה שימשיכו ויתקיימו
בנו גם דברי הנביא ישעיה בפרק יא, פסוק י"ב :

" וְנִשְׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וְנִפְצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ."